

В. О. Соболю

Варшавський університет, м. Варшава

**ПОМНОЖЕНІ ЧАСОМ СВІТИ
(Факсиміле діаріуша Пилипа Орлика за 1724 рік та копія
анонімних польських палеографів: порівняльно-зіставне
вивчення, спроба перша)**

У статті авторка вводить у науковий обіг раритетний документ — копію щоденника (діаруша) Пилипа Орлика (1724 р.), автора першої Конституції (1710 р.) України.

Ключові слова і словосполучення: гетьман-вигнанець, дух доби, Україна як політичний суб'єкт.

У Народовій бібліотеці Варшави знаходиться мікрофільм¹ дуже скороченої (у порівнянні з оригіналом) копії щоденника Пилипа Орлика, зробленої трьома анонімними польськими палеографами і в 1830 році підготовленої до друку — цензор Шаянвський у Варшаві дозволив друкувати її в день 8 липня 1830 року, хоча до оприлюднення раритету справа ані тоді (бо ж у Польщі вибухнуло повстання), ані згодом так і не дійшла. Почну, однак, із подяки тим, хто скопіював цей цінний его-документ.

Водночас ще Ян із Токаржєвський Карашевич слушно наголошує, що не копія, а саме оригінал щоденника має надзвичайну вагу². Його, однак, визнали непридатним для прочитання, і першим цей вирок підважив Валерій Шевчук, який переконав не повірити у той вирок, а спробувати прочитати й перекласти. То ж щира вдячність як уславленому сучасникові В. О. Шевчукові — за спонуку, так і не менша вдячність незнанім старопольським копіїстам — за те, що саме прочитання їхньої копії полегшило й допомогло — хоча й не без труднощів, які підстерігали упродовж чотирьох з половиною років — зрозуміти почерк Орлика і навчитися читати (за факсиміле оригінального тексту щоденника³), а тим самим здобути можливість зіставного вивчення копії та оригіналу. А спробі першого порівняльно-зіставного аналізу оригіналу й копії присвячуємо цю розвідку.

Відомо, що вже в кінці XVIII століття дослідники почали цікавитися щоденником Пилипа Орлика. Вважають, що десь у тому часі, в кінці XVIII чи, принаймні, на початку XIX століття і було зроблено неповну копію, в якій копіювальники довільно пропустили і не скопіювали те, що видалося їм заважким для переписування або просто нецікавим. Про саму копію відомо, що в 1804 році вона була

¹ Diariusz Podroży który w Imie Trojcy Przenajświętszej zaczął się w Roku 1720. Miesiąca oktobra dnia 10. Мікрофільм 16748 (відділ мікроформ Народової бібліотеки у Варшаві).

² Діарії гетьмана Пилипа Орлика. Опрацював до друку Ян із Токаржєвський Карашевич. — Варшава, 1936. — С. VI.

³ The Diariusz podrożny of Pylyp Orlyk (1720–1726). With an Introduction by Orest Subtelny. Distributed by the Harvard University Press for the Ukrainian Research Institute of Harvard University. Harvard library of early Ukrainian literature. Texts. Volume V. — 1989. — С.442-651.

власністю графа Станіслава Замойського, саме від нього вона потрапила до бібліотеки князів Чарториських у Пулавах, нині ж вона знаходиться в бібліотеці князів Чарториських у Кракові, мікрофільм її, як уже згадувалось, — у Народовій бібліотеці Варшави.

Ян із Токар Токаржевський Карашевич пише, що саме цю копію звів із оригіналом, а може із якоюсь іншою копією такий мало знаний сьогодні дослідник, як Незабітовський. Знаємо, що саме копією послуговувалися, пишучи розвідки про Орлика, Ф. Равіта-Гавронський та Ф. Голійчук, а подекуди й крайня неохайність (як судилось на власному досвіді переконатися) копії «мала наслідком чимало хибних поглядів на автора щоденника»¹.

Ця розвідка, хоча й не перша² про діаріуш Орлика, та навряд чи буде в змозі всі ті хибні погляди спростувати, але внести корективи — безперечно, так. Цього разу об'єктом порівняння є прочитаний і перекладений нами зі старопольської — сучасною українською і оригінальним щоденника, і його копія за 1724 рік. Оригінальні щоденникові записи цього року в житті гетьмана-емігранта тут подаються вперше. Нагадаємо, щоденник у цілому обіймає роки 1720-1731. Записи за попередні роки — 1720-1723 — були прочитані Яном Токаржевським і видрукувані Українським Науковим Інститутом ще в році 1936³, а перекладені професором Р. Радішевським сучасною українською — в 2006, — і то є правдива подорожня частина 5-томного щоденника гетьмана.

Діаріуш за рік 1724, фрагменти якого подамо як додаток, досі не був ані прочитаний, ані перекладений. А рік 1724 знаменний насамперед тим, що засланий до Салоніку, гетьман не втрачає надії швидкого виїзду звідси, особливо ж коли вже на початку року (як про те свідчить запис в оригіналі від 17 січня⁴) у місті спалахує моровиця. Та аж у травні 1724 року, коли морове повітря забрало вже тисячі життів, — гетьман разом із сином Михайлом, кількома людьми з прислуги та найближчим приятелем, колишнім англійським послом Йонесом — з величезними труднощами отримують дозвіл мули — задля порятунку життя — виїхати на час епідемії до села Галаціти.

¹ Діарій гетьмана Пилипа Орлика. Опрацював до друку Ян із Токар Токаржевський Карашевич. — Варшава, 1936. — С.ІХ.

² Соболь В. Слов'янська щоденникова проза і діаріуш Орлика // Слов'янські обрії. Доповіді до XIV Міжнародного Славистичного конгресу. — К., 2008. — С.617-631; *Mentalność pogranicza kulturowego w Diariuszu podróży (1720-1731) Pyłypa Orłyka* // *Polska-Ukraina. Pogranicze kulturowe i etniczne*. — Wrocław, Polskie towarzystwo ludoznawcze, Uniwersytet Wrocławski. Pod redakcją naukową Michała Buchowskiego (Polskie towarzystwo ludoznawcze. Archiwum etnograficzne. — Tom 47. — 2008. — S.101-106. Соболь В. Доба Івана Мазепи в діаріуші Пилипа Орлика // Іван Мазепа та його доба. Історія, культура, національна пам'ять. Матеріали міжнародної конференції. — К., 2009. — С.196-214; Соболь В. «Діаріуш» Пилипа Орлика як щоденник українсько-польського пограниччя // Слово і час. — 2009. — № 6. — С.20-26.

³ Діарій гетьмана Пилипа Орлика. Опрацював до друку Ян із Токар Токаржевський Карашевич. — Варшава, 1936. — С.1-188.

⁴ *The Diariusz podróży of Pylyp Orlyk (1720-1726)*. With an Introduction by Orest Subtelny. Distributed by the Harvard University Press for the Ukrainian Research Institute of Harvard University. Harvard library of early Ukrainian literature. Texts. Volume V. — 1989. — С.449.

Властиво, саме в цей рік у Орлика посилюється відчуття пастки, в яку потрапила і Україна, і він сам, і його численна родина. Бо нічим іншим, як пасткою, стає для гетьмана вигнання, в якому опиняється тільки із сином Михайлом та кількома людьми, коли в Салоніку на початку 1724 року дають про себе знати перші прикмети повітряної хвороби, яку «турки та греки називають чума»¹. Смерть сусідських дітей і тривога за власного сина Михайла (с. 469), який єдиний із його восьми дітей наразі перебуває з батьком у Салоніку, а на час епідемії — в Галаціті, тривога за родину, з якою так не судилося поєднатися (с. 463), матеріальні труднощі, а отже й відсутність можливості допомогти своїй бідуючій сім'ї, яка перебувала в монастирі в Кракові, стан власного здоров'я (с. 456), яке дедалі більше турбує гетьмана-вигнанця в чужому краї — все це його щоденність. Однак із цієї буденності, із невизначеної екзистенції він виривається думками до ідеї повернення до свого запорізького війська, а свідомий свого покликання і призначення, одержимо пише листи чи не усім володарям світу і домагається того, що той світ ще довго по його навіть смерті в 1742 році говоритиме й писатиме про Україну як політичний суб'єкт. І тому таким інформативно важливим бачиться не тільки оригінал, а й копія, яка, діалогізує з оригіналом у такий спосіб, що увипуклює відразу дві доби — першу половину XVII (коли Орлик писав свій щоденник упродовж 1720-1731) і кінець XVIII — початок XIX-го (коли п'ятитомний діаруш копіювали та скорочували на свій лад польські анонімні палеографи). То ж перед нами помножуються зрізи, хай і фрагментарні, тих століть у різних вимірах і площинах — не тільки приватній, а й сакрально-релігійній, культурологічній, суспільній, міжнародно-політичній, дипломатичній, а навіть медичній. Так само розмаїті вони і за тональністю — як вітально-життєствердною, так і трагічною, драматичною а часом саркастичною, як наприклад, у коментуванні вичитаної з європейських газет інформації про інцестуальні подружжя на сторінці 447, коментарі, який Орлик завершує дотепним підсумуванням-прислів'ям — «яка віра, така й офіра».

Судячи з порівняльно-зіставного вивчення (тут даємо тільки його перший шкіц), копіїстам видалися, як на їхній уже час, абсолютно не вартими уваги надміру багато записів Пилипа Орлика. Вони їх довільно поминали або коротко переказували, а при тому не обходилося без переінакшення. Спостерігаємо й те, що переписувачі час від часу мало не бавилися із оригінальним текстом, вдаючись, наприклад, до контамінації, коли з кількох записів робиться один. Багато що копіювальники довільно скорочували, а коли робили це поспіхом, то допускали помилки, наприклад, в оригіналі написано «частих гостей», а в копії — «чотирьох гостей» і т.п. Помилки переписувачів діаруша часом неоправно нівелюють і викривлюють зміст. Наприклад, Орлик пише, що перекладає шість книжок про схизму грецьку, а перекладачі подають, що гетьман буцімто перекла-

¹ The *Diariusz podrożny of Pylyp Orlyk (1720–1726)*. With an Introduction by Orest Subtelny. Distributed by the Harvard University Press for the Ukrainian Research Institute of Harvard University. Harvard library of early Ukrainian literature. Texts. Volume V. — 1989. — С.468.

дає про схизму грішниця¹. Доходить нерідко і до курйозу, коли робилася перестановка порядку слів, літер — і тоді замість слова «*takowe*» — «*taki*» — в копії знаходимо слово «*katowe*» — тобто, *камові*.

Та особливого значення набуває інформація власне Орликова, а не копіювальників тоді, коли йдеться про смертельну небезпеку, яка в травні 1724 року загрожувала Орликові та його людям у місті Салоніку, в якому все більшої сили набирала епідемія. Так, із факсиміле рукопису стає явним: на п'яти з половиною сторінках Орлик оповідає не лише про певні перешкоди, які чинить мула, не даючи дозволу на виїзд із «заповітряного» міста Салоніку ані йому, ані його людям. Тут важливішим є те, що, ймовірно, несподівано для себе самого гетьман-вигнанець у ті тяжкі дні пересвідчився, що і тут за ним, за його діями, намірами — пильне стеження². Порівнявши оригінальний запис за 8 травня 1724 року — із записом анонімного польського переписувача, з гіркотою залишається констатувати, а більше домішлюватися: чи то була звичайна неохайність та поспішність копіювальника, а чи — як на рік 1830 у підневільній на той час Польщі — не вільно було й не бажано було ту інформацію оприлюднювати. Цілком ймовірно, той-таки цензор Шанявський у Варшаві, який дозволив друкувати копію щоденника першого політичного емігранта Пилипа Орлика, у день 8 липня 1830 року підписав до друку той її варіант, який уже був проскрибований. Ми ж бо навряд чи тепер дізнаємось, стільки разів і як троє (якщо висновувати з трьох різних почерків) копіювальників свій труд переробляли. А тимчасом пропонуємо до друку невеликі фрагменти як оригіналу, так і копії, які досі не були ані друковані, ані перекладені — вони покликані передати дух доби, в яку жив і творив Орлик, і — з дистанцією понад 100 років — дух того часу, коли мав був за посередництвом виданої копії той його голос знову зазвучати. Нині ж, коли виповнюється 300 років від часу написання Орликом конституції і 286 — від часу постановки наведених нижче щоденникових рефлексій, — належить до тих світів долучити у вимірі небуденної рецепції і наш, помножений часом світ.

Так, уже сам початок року 1724 в рукописі Орлика зовсім інший, аніж у копії. Анонімні копіювальники, як здається, вирішили на свій спосіб урізноманітнити дещо монотонний щоденниковий наратив і вставили на сторінці 129-132 копії Орликову міні-автобіографію, давши їй назву «*Pro memoria*».

1724³.

Pro memoria.

Na cześć i chwałę Bogu w Tryucey świętey iedynemu Amen

Urodziłem się w roku 1672 oktobra 11 n.s. we wsi Kosucie, w powiecie oszmiańskim, okszczony tamże, a trzymał mnie do Krztu J[M]Pan Sawicki, nie mogę wiedzieć, iaki urzędnik, a z kim nie pamiętam, gdyż

¹ Тут порівнюємо сторінку 477 оригіналу Орлика зі сторінкою 138 копії анонімних польських переписувачів.

² Маємо на увазі сторінки 512-519 оригіналу та сторінку 152 копії.

³ 1724 — ця позначка, з усього судячи, зроблена була не самими копіїстами, а згодом тим, хто готував копію до друку, так само як і нумерація копії на полях.

chłopcem ieszcze będąc od JPanі rodzicielki moiey, o tey matce krzesney, ale dla dawności lat poszło to w zapomnienie. Arzeniem się zaś na Ukrainie w mieście Połtawie z Jey Mość Pannań Anną Hercykowną Putkownikowną pułtawską, roku 1698 octobris 23. Anastazia Teodora curka moja pierworodna urodziła się na łonie moim w Połtawie z niedzili na poniedziałek w nocy o godzinie czwartej roku 1699 Nowembra 6. Odrodziła się zaś przez Krzest święty ejuodem 9. Tzymali ią do chrztu JPan Hryhory Hercyk szwagier myu, z JPanią Maryją Maximowiczową, siostrą swoią rodzoną, i JPan Jan Leweniec Asaul na ten czas, a ryżniey pułkownik Pyłtawski z JPanią Parascewą J. kozyną pułkownikowną pułtawską.

Народився в році 1672 жовтня 11 нового стилю в селі Косуті у повіті ошмянському, охрещений там же, і тримали мене до хреста його милість пан Савицький, не можу знати, який урядник, а з ким не пам'ятаю, коли ж хлопцем ще був [чув] від її милості родительки моєї, про ту хрещену матір, Але для давності літ пішло те в забуття. Одружився на Україні в місті Полтаві з її милістю панною Анною Герциківною¹, полковниківною полтавською, року 1698 жовтня 23.

Анастасія Теодора² — донька моя первородна, народилася на лоні моєму в Полтаві з неділі на понеділок вночі о годині четвертій року 1699 листопада 6. Відродилася, однак, через хрещення святе того ж місяця 9 числа. Тримали її до хреста його милість пан Григорій Герцик³ швагер мій, з її милістю пані Марією Максимовичевою, сестрою своєю рідною, і пан Ян Левенець, осаул на той час, а пізніше полковник Полтавський, з її милістю панею Параскевою, його кузиною, полковниківною полтавською.

Hrehory Piotr syn myu urodził się w Baturynie w nocy ze srody na czwartek 1702 roku 20 Nowembra n.s. bez bytności moiey kiedym był ordynowany na konimissią do Swirska. Okrzczoney za powrotem moim tegoż roku 21 decembra. Trzymali go do Krztu s.p. JW JM Pan Jan Mazepa hetman woysk zaporozkich, kawaler sw. Andrzeja Apostoła, z JM Lubowią Koczubiejową sędziną generalną.

¹ Анна Герцик з роду Герциків, рід ведеться від єврея Симона Герцика з Умані, який вихрестився у 1650 році. Його осин Павло Семенович (батько Анни) був полковником козачого полтавського полку (1675-1695). Дмитро Павличко присвятив дружині Орлика сонет «Анна Герцик», який став окрасою поетичного циклу Д. Павличка «Болісні сонети».

² Найстарша донька Пилипа Орлика, згодом дружина генерала Штенфліхта. Померла молодою у віці 29 років залишивши чоловіка і двох синів — Кароля та Пилипа. Один із її синів — продовжив справу діда Пилипа Орлика і дядька Григорія Орлика.

³ Один із прихильників Мазепи та Орлика. За гетьманування Орлика отримав титул генерального осавула. У 1715 році разом з Орликом виїхав до Стокгольма, де пробув до кінця 1719 року, потім був відправлений П.Орликом до Польщі з дорученням передати кореспонденцію різним польським сенаторам, а потім спробувати увійти в контакт із запорожцями та кримським ханом. У Варшаві відмовився від поїздки на Запоріжжя під претекстом хвороби. Незабаром був арештований і виданий російській владі. В Петербурзі після суду був кинутий до тюрми в Адміралтейство. Тільки в 1728 році був відпущений на проживання до Москви. Про Григорія Павловича Герцика та його лікарську практику у Москві далі є цінні записи в діаріусі Орлика за 1730 рік. В «Киевской Старовине» за 1883 рік (№3) надруковано матеріали допиту Григорія Герцика в Петербурзі у 1721 році.

Григорій Петро¹, син мій, народився в Батурині в ніч з середи на четвер 1702 року 20 листопада н.с. за відсутності моєї, коли був відряджений на комісію до Свірська. Охрещений із моїм поверненням того ж року 21 грудня. Тримали його до хреста його велебність і його милість Ян Мазепа, гетьман військ запорізьких, кавалер святого Андрія апостола, з її милістю Любов Кочубеївною, суддівною генеральною.

Michał syn myu urodził się w Baturynie w nocy ze srody na czwartek o godzinie trzeciej 1704 roku 29 julii. Okrzczoney w tymże roku 30 septembra, miał go trzymać do Krztu s.p. JW. Jpan hetman Mazepa z JM Panią Załęską pułkownikową Lubeńską, za powrotem z kampanii, ktrymsy na ten czas mieli, ale kiedy był **in perceulo**² śmierci tenże syn myu, okrzczoneo go w niebytności moiey, ktyrego trzymali do krztu JM Pan Jan Czernisz sędzia generalny woysk zaporozskich z JM Panią Tatianę Sawieczową, pisarową generalną. Urodził się na łonie moim.

Михайло, син мій, народився в Батурині в ніч із середи на четвер о годині третій 1704 року 29 липня. Охрещений у тому ж році 30 вересня, мав його тримати до хреста святої пам'яті його велебність і його милість пан гетьман Мазепа з її милістю пані Залеською, полковниковою Любенською, після повернення з кампанії, яку ми на той час мали, але коли був повержений **на землю**³ [імовірною] смертю той же син мій, охрещено його за моєї відсутності, тоді його тримали до хреста його милість пан Черниш, суддя генеральний військ запорізьких, з її милістю пані Тетяною Савичевою, писаревою генеральною. Народився на лоні моєму.

Barbara curka moja urodziła się w Baturynie na łonie moim w niedziele o godzinie iedynastej 1707 roku 7 decembris n.s. Okrzczonea 1708 roku 4 januarii, trzymał ją do krztu s.p. JW Pan hetman Mazepa z JM Panią Anną Obidowską, stolnikową i pułkownikową Nizyńską.

Варвара, донька моя, народилася в Батурині на лоні моєму в неділю о годині одинадцятій 1707 року 7 грудня нового стилю. Охрещена 1708 року 4 січня, тримали її до хреста святої пам'яті його велебність гетьман Мазепа з її милістю пані Обідовською, стільниковою і полковниковою Ніжинською.

S.131. Jakub syn myu urodził się za urzędu moiego w państwie tureckim na łonie moim w Benderze w nocy z poniedziałka na wtorek o godzinie 12. 1711 roku 23 oktobris n.s. Okraczoney ejuodem 25. Trzymał go Krztu kryl nieboszczyk Szwedski Carolus XII z JM Panię Anną Woynarowską. Ale na nieznośny nieskończony do zgonu życia mego żal

¹ Майбутній фельдмаршал Людовіка XV — Орлі. Допомогав батькові в його дипломатичній діяльності. Про нього знаходимо цінну інформацію в щоденникових записках Пилипа Орлика із подальших років, найбільше — з року 1730, коли після майже десятилітньої розлуки батькові й синові пощастило не тільки зустрітися, а й узгодити дипломатичну співпрацю. Дивись про це спеціальну розвідку: Соболев В. Фрагмент дипломатії батька і сина Орликів // Symbolae in honorem Stefan Kozak, Warszawa, wydawnictwo Tyrsa, 2007. — С. 111-121.

² Імовірно, тут помилка копіювальників і має бути percello — 1) повергати на землю, 2) сильно ударити, 3) поразити.

³ Тут і далі переклад із латини подаю жирним шрифтом.

umarł w Wrocławiu w kosciele oo jezuitow 1721 roku n.s. 4 maja i tamże w kosciele sw. Jakuba na przedmieściu pogrzebiony.

Якуб, син мій, народився за врядування мого в державі турецькій, на лоні моєму, в Бендері в ніч з понеділка на вівторок о годині дванадцятій 1711 року 23 жовтня нового стилю. Охрещений тоді ж 25-го. Тримав його до хреста небіжчик король шведський Карло XII з її милістю пані Анною Войнаровською¹. Але на настертний і безкінечний життя мого жаль помер у Вроцлаві в костелі отців єзуїтів 1721 року 4 травня і там же в костелі святого Якуба, на передмісті, похований.

Martha curka moja urodziła się w Benderze z poniedziałka na wtorek w nocy o godzinie 2 Anno 1713 junii 5. Okrzczone ejuodem junii 10. Trzymał ją do krztu krył Stanisław, także Jmość Michał Korybut Wiszniowiecki Kanclerz teraz wielki W° K° L° i JM pan Jyzeł Potocki wojewoda Kijowski z curką moją Anastazją i z JM Panią Wojnarowską.

Марта, донька моя, народилася в Бендері з понеділка на вівторок уночі, о годині другій року 1713 червня 5. Охрещена тоді ж червня 10. Тримав її до хреста король Станіслав², також його милість Міхал Корибут Вишневецький, зараз канцлер Великого Князівства Литовського, і його милість Юзеф Потоцький, воевода київський, із донькою моєю Анастасією і з її милістю пані Войнаровською.

Maryna Anna curka moja urodziła się na miastcie Qugicy pod czas samego oblężenia od kryłow Duńskiego i Pruskiego Stralsundu przy wsi Alteferre, w dworze nazwanym Gralsherhoff w roku 1715 octobra 18 w nocy o godzinie 10 z srody na czwartek. Okrzczonea tamże ejuodem 28. Trzymał ię do krztu w osobie kryła Stanisława JM pan generał Poniatowski, teraz Podskarbi wielki W° K° L° a w osobie krylewny JM teraz krylowej szwedzkiej Ulryki Eleonory Jmość pani grafowa Koinocheldowa feldmarszalkowa szwedzka.

Марина Анна, донька моя, народилася на місцевості Гуґіци під час самої облоги — від королів Данського і Пруського — Штральсунду при селі Альтеферре у дворі, названому Гральшергоф у році 1715 жовтня 18 вночі о годині 10 із середи на четвер. Охрещена тоді ж 28-го. Тримав її до хреста в особі короля Станіслава його милість пан генерал Понятовський³, тепер великий підскарбій Великого Князівства

¹ Анна Войнаровська (з роду Мировичів) — дружина Андрія Войнаровського (небожа Мазепи), яка на час, описаний у діаріусі, перебувала в Швеції, а їхній син Станіслав залишився там назавжди. Про Андрія Войнаровського відомо, що той після обрання Пилипа Орлика гетьманом виїхав до Німеччини, де його (в Гамбурзі) схопила російська агентура і вивезла до Петербурга, де він був катований, а згодом висланий до Сибіру.

² Станіслав Лещинський (1677-1766), обраний на польського короля у році 1704, а позбавлений був трону у 1709 році Августом II Саксонським.

³ Станіслав Понятовський (1676-1761 або 1678-1762) — великий підскарбій Великого Князівства Литовського, генерал королівської гвардії, воевода мазовецький (1728-1752), каштелян краківський (1752-1761). Голова партії Чарториських, потім міністр при Августі II та Августі III. Спершу був сторонником Лещинського, а потім прихильником Росії. Станіслав Понятовський — батько останнього польського короля Станіслава Августа.

Литовського, а в особі королівни її милості, а нині королеви шведської Ульріки Елеонори її милість пані графова Койнохельдова, фельмаршалкова шведська.

Katarzyna curka moja urodziła się w Skanicy w krylestwie szwedzким в місцеві Christianstadzie року 1718 nowembra 5. n.s. we srodę o godzinie trzeciej po południu. Okrzczona 13.ejuodem. Trzymali ją do krztu JM panowie generał i gubernator Skanicy. Hdrdh generał lejtnant Atbidell, pułkownik i komendant Christianstadu Zeiltz z wielu damami. Ale mi nie długo żyła, gdyż ad parandawi via do nieba bratu swemu najmilszemu Jakubowi umarła w roku przyszłym 1719. Niech tedy ta kochana para służy w niebie Bogu.

Катерина, донька моя, народилася у Швеції в королівстві шведському у місті Христіанштадті року 1718 листопада 5 нового стилю в середу о годині третій пополудню. Охрещена тоді ж 13-го. Тримали її до хреста їх милості пани генерал і губернатор Сканіци Гьорд, генерал-лейтенант Атбідел, полковник і комендант Христіанштадту Зайльці з багатьма дамами. Але недовго прожила, оскільки вознеслася до неба до брата свого наймилішого, померла в році 1719. Нехай же тоді та кохана пари служить в небі Богові.

Рукопис Орлика за 1724 рік являє значно детальніші записи, аніж у копії. Більше того, перший запис анонімні переписувачі датують 16 січня, а сам Орлик, починаючи рік із грудня, дає фактично аж два початки року — за старим стилем і за новим. Отож, нижче подані три (рукою Орлика) сторінки — наявні тільки в рукописі¹. Далі подаємо ті Орликові нотатки, які копійцям видались маловартісними і вони їх не скопіювали (дотримуємося правопису як Пилипа Орлика, так і анонімної копії, жирним шрифтом подаємо латину):

ROK 1724².

V, 442-443

**JANUARIUS WEDŁUG NOWE° KALENDARZA Y NOWY ROK
1724 ktyry day Boże aby był favstior³ fortunatur⁴.**

**РІК ГОСПОДНІЙ 1724 АБИ БУВ, ДАЙ БОЖЕ,
СПРИЯТЛИВИЙ ТА УСПІШНІШИЙ**

1/21. January/Decembris. W sobotę rano posyłałem Karola do Konsula Francuzkie° winszując mu N° Roku y posłałem mu 4 Kuropatwy żywe, z czego

¹ The Diariusz podróży of Pylyp Orlyk (1720–1726). With an Introduction by Orest Subtelny. Distributed by the Harvard University Press for the Ukrainian Research Institute of Harvard University. Harvard library of early Ukrainian literature. Texts. Volume V. — 1989. — С.442-449.

² The Diariusz podróży of Pylyp Orlyk (1720–1726). With an Introduction by Orest Subtelny. Distributed by the Harvard University Press for the Ukrainian Research Institute of Harvard University. Harvard library of early Ukrainian literature. Texts. Volume V. — 1989. — С.442-443. Далі зазначаємо том і сторінку цього факсимільного видання перед цитують.

³ Faustus, a, um — щасливий, сприятливий.

⁴ Fortunātūs, a, um — щасливий, успішний, вдалий; багатий, заможний.

iako y pierwiey barzo¹ był kontent². Eodem posłałem także 4 Kuropatwy 2 żuych a dwie zarzniętych Konsulowi Angielskie.^{o3}

1/21. Січень/грудень. *В суботу рано посилав Кароля⁴ до французького консула, вітаючи його з Новим роком, і послав йому 4 куропатки, з чого, як і спершу, [він] був дуже задоволений. До того ж послав також 4 куропатки — дві живі, а дві зарізані — консулові англійському.*

2/22. W niedzielę nic nie miałem do pisania w ten tu Diariusz.

2/22. *В неділю нічого не мав до вписання в цей тут діариуш.*

3/23. W poniedziałek posyłałem Karola do Konsula Francuskiego prosząc go o Communicacją gazet Francuzkich ktyre w tych dniach dostał z Okrętu Francuzkie^o, tu przybyłe^o, przysłał mi tedy one ale y dawne **Augusto y Septembri**, y nic w sobie nie mające curiosi. Ciz sami Kupcy Francuzcy, ktyrzy tu z okrętami swemi przybyli, donieśli tu że Wielki Xiążę Florencki, y Xze Orleański Regent Francuzki umarli, lecz drugi **inopsriata**⁵ morke na epilepsją.

3/23. *В понеділок посилав Кароля до консула французького просячи його про комунікацію французьких газет, які в тих днях дістав з французького корабля, сюди прибулого, прислав мені тоді їх, але давні, за **серпень та вересень**⁶, і [вони] нічого в собі не мали цікавого. Ті ж самі французькі купці, які прибули зі своїми кораблями, повідомили тут, що Великий князь Флоренський і князь Орлеанський, регент французький, померли, однак, другий **бідака** помер на епілепсію.*

4/24. We wtorek w Wigilią Boze^o Narodzenia popołudniu przed trzecią godziną właśnie kiedym.

4/24. *У вівторок в Вігілью Різдва Христового пополудню перед третьою годиною власне коли.*

V, 444

już wychodził do Cerkwi na Służbę Bożą, przeszli do mnie dwych tłumaczow od Konsula Francuzkie^o z powinszowaniem swiāt, y z ofertą dwych pudełek wodki rossolis y trzecie^o Cukrow robionych. Po odeysciu zaś moim do Cerkwi był Xiąż Superior z tymże powinszowaniem, lecz iuż mię nie zastał. Po nabożeństwie byłem w nocy w Łazni Tureckiey, a idąc stamtąd wstąpiłem do staruszka oycy me^o Duchownego, ktyremu wyspowiadałem się drzechow moich.

коли вже виходив до церкви на службу Божу, прийшли до мене двоє перекладачів від французького консула зі святковим привітан-

¹ Same так є в рукописі.

² Contentus, a, um [contineo] — задоволений.

³ The Diariusz podróży of Pylyp Orlyk (1720–1726). With an Introduction by Orest Subtelny. Distributed by the Harvard University Press for the Ukrainian Research Institute of Harvard University. Harvard library of early Ukrainian literature. Texts. Volume V. — 1989. — С.443. Далі сторінку подаємо жирним шрифтом, а далі — зміст рукописних сторінок та їхній переклад українською.

⁴ Кароль — багато років був помічником гетьмана Орлика.

⁵ Inops, opis — бідний, безпомічний.

⁶ Тут і далі переклад із латини подаю жирним шрифтом.

ням і з подарунком двох пляшок горілки з розсолу та третини цукру роблених. Коли я пішов до церкви, був ксьондз Суперіор з тим же повітанням, але мене вже не застав. Після набоженства був уночі в турецькій лазні, а йдучи звідти, зайшов до старенького отця мого духовного, якому висповідався в моїх гріхах.

5/25. We Srzodę na Boże narodzenie wstałem rano o pierwszey godzinie z pyńocy na nabożeństwo, które° wysłuchałem na cześć y chwałę Boga w ciele ludzkim nowonarodzonego, y przyiołem go w naswietszym Sakramencie lubo niegodny dla niezliczonych moich grzechow tak wielkiej tajemnicy. Tego dnia żadnego chwała Bogu nie było z gratulacjami, oprócz iedne°, które° Pan Konsul Angielski przysyłał z powinszowaniem.

5/25. В середу на Різдво встав рано, о першій годині опівночі, на набоженство, яке вислухав на честь і хвалу Божу в тілі людському народженому, і прийняв його в найсвятішому сакраменті великої таємниці як недостойний із-за незлічених моїх гріхів. Того дня жодного, хвала Богу, не було з повітаннями, окрім одного, якого пан консул англійський прислав з повіншуванням.

6/26. W czwartek po Służbie Bożej przychodzili do mnie Protopopa tutejszy z dwoma Popami swemi comministrami

6/26. В четвер після служби Божої приходив до мене протопоп тутешній з двома попами, своїми служителями

V, 445.

Cerkwi tutejszey SS Konstantina y Heleny y ze wszystkimi prawie znaczniejszymi parochianami, ktyrych pełna izba była, winszując mi swiat. Po obiedzie zaś przed Kondią był także z powinszowaniem Didaskał tutejszy z discipułami swemi, y inszemi znacznymi ludzmi, ktyrych wyprowadziwszy, przechodziłem się do Pa Konsula Angielskie°, y zabawiłem się u nie° do wieczora.

тутешньої церкви святих Костянтина і Гелени і зі всіма влас- тиво значнішими парохіянами, яких була повна хата, вітаючи мене зі святом. Після обіду однак перед четвертою годиною був також з привітанням тутешній дидаскал зі своїми учнями та іншими значними людьми, випровадивши яких, пройшовся до пана консула англійського і розважився в нього до вечора.

7/27. W piątek przypomniałem sobie że pierwszego dnia Świąt nad wieczor przychodził do mnie pierwey Xiądz Piperiy, z powinszowaniem lecz zastawszy mię po całonocnym prawie nabożeństwie spiące°, zostawił u Karola dwie książki dla mnie iedną Gramatykę Francuską a drugą Dikcionarz Italiansko Łacinski. Po odeysciu zaś iego był także z powin- szowaniem Xdz Superior, ktyry mi komunikował list do siebie pisany z Stambułu, 18 xbris NS w ktyrym piszą mu że Woyska Perskie, **unitis armis** z Moskwą, znieśli nagłowę Woyska Emir Weyza Uzurpatora y Tureckie° awxilarne¹, y odebrali od nie° miasto Teyflis. Powiadał oraz że czytał list do iedne° Kupca Francuzkie° ośm temu dni z Stambułu pisany, w ktyrym oznajmuiał że Cesarz Turecki ma tey zimy z Stambułu.

¹ Auxilarius — той, що подає допомогу, підтримку.

7/27. У п'ятницю пригадав собі, що в перший день свят під вечір приходив до мене спершу ксьондз Піпері із привітанням, але заставши мене, після цілонічного властиво набоженства, сплячого, залишив у Кароля дві книжки для мене, одна — французька граматика, а друга — італійсько-латинський словник. Після його відходу був також із привітанням ксьондз Суперіор, який переказав мені написаного до нього листа зі Стамбулу від 18 грудня нового стилю, в якому пишуть йому, що Перські війська **в одній армії** з Московою розбили вицент війська Емір Вейза, узурпатора і турецького помічника, і відібрали в нього місто Тифліс. Ще розповів, що читав листа до одного французького купця, вісім днів тому зі Стамбулу писаний, в якому повідомляють, що турецький цезар має тієї зими зі Стамбула.

V, 446.

Do Adrianopola przeniesć swoją rezydencją, y Woyska tam ściągać. Dzisiaj zaś byli z powinszowaniem u mnie tutejsi rozni znaczni Kupcy, a Pan Konsul Angielski przysyłał daiąc znać, że ma bydz u mnie po obiedzie. Jakoz sama rzeczą był z Swoim Colegą P Honetem¹, o Kondyi, y powinszował mi Świąt, a oraz prosił żebym u iego ziadł obiad w poniedziałek przyszły.

до Адріанополя перенести свою резиденцію і війська туди стягнути. А сьогодні були в мене з привітанням різні тутешні значні купці, а пан консул англійський прислав, даючи знати, що має бути в мене по обіді. І справді був у мене зі своїм колегою паном Гонестом о четвертій і привітав мене зі святами, а також запросив до себе на обід у наступний понеділок.

8/28. W sobotę nic nie miałem **ad notandum** posyłałem tylko prosić Pana Konsula Angielskie° Kolegę Jego Pa Honesta, y trzecie° Kupca Angielskie° Freia na iutrzeyszy dzień do Siebie na obiad także y Didaskała tuteysze°.

8/28. В суботу нічого не мав до нотування, послав тільки просити пана консула англійського, колегу його пана Гонеста, а третього — купця англійського Фрея на застрашній день до себе на обід, а також дидаскала тутешнього

9/29. W niedzielę miałem u Siebie na obiedzie wyżey wczoraj wspomnianych zaproszonych osob na obiedzie, z ktyrymi bardziey na dyskursie, aniżeli na traktamencie, zabawiłem się do zachodu Słońca.

9/29. В неділю мав у себе на обіді вище вчора згаданих запрошених осіб на обіді, з якими більше на дискурсі, аніж на частуванні розважився до заходу сонця

10/30. W poniedziałek byłem na obiedzie u tego Pa Konsula, ktyry mię traktował dość hoynie y splendide, zaproszeni także byli in societatem xdz Superior z swoim socjuszem xdzem Piperim, Didaskał, Frey y Honesto. Po obiedzie zabawiłem się do zachodu Słońca, na dikursach, y na ytaktamencie herbaty y kafy.

10/30. В понеділок був на обіді у того пана консула, який мене частував щедро та з блиском, запрошені також були в співучасті

¹ Ймовірно, тут помилка, бо далі Орлик неодноразово подає ім'я — Honesto.

ксьондз Суперіор зі своїм супутником ксьондзом Піпері, дидакал, Фрей і Гонесто. Після обіду розважився до заходу сонця на дискурсах і на частуванні чаєм та кавою

11/31. We wtorek czytałem gazety Włoskie, komunikowane mnie od xдza Superiora przez Pa Consuła w ktrych Za°c Sutn notabiliora: że krol Jeś

11/31.У вівторок читав газети італійські, доставлені мені від ксьондза Суперіора через пана консула, в яких занотовано, що король його милість

V, 447.

August uczynił alians z Cesarzem y z Elektorem Bawarskim, y że czyni pra°paramenta, że Cesarz Jmśc chce, aby Rzpta od pretensiy swoich respektem Inflan y Kurlandii nieodstepowała. Że car Jmśc intendit atakować primo verte Gdańsk, dla cze° In omnem eventum¹ Gdanczerzanie posyłali Deputatow swoich do Krola Pruskie° prosząc go o Succurs, inqvantumly² Car JM chciał co przeciwko miastu sek³ moliri⁴, w czym Krol Pruski im nie odmówił. Że Krol Danski także czyni pra°paramenta na wojnę przeciwko Moskwie. Że Cesarzowa iest brzemienna, dla czego wszędzie wszędzie Panstwie Cesarskim po Kościołach Te Deum laudamus ingratiarum actionem spiewano. Że Krol Angielski za wnuka swe° który się z Syna Je° starsze° urodził, posłubił wnuczkę swoią zrodzoną z Corki Je° Krolowej terazniejszey Pruskiej, a wnuczkę swoią także z Syna zrodzoną, posłubił za Syna Krola Pruskie° Wnuka swe° z Corki swoiey zrodzone°. Piękne małżeństwo własnie według zakonu Chrzesciãnskie°, lecz iaka wiara taka y ofiara.

Koniec tego roku za który niech będzie wieczna chwala nieskonczoney dobroci y miłosierdziu Boskie° że mię w nim zachował zdrowe° y niezakonczył zucia mego.

Август учинив альянс із цезарем і з баварським електором, і що чинить препарациї, що цезар його милість хоче, аби Рчч Посполита від своїх претензій стосовно Інфлянт та Курляндії не відступала. Що цар його милість має намір атакувати насамперед Гданськ, тому — як участь кожного — гданчани послали своїх депутатів до пруського короля, прохаючи його прийти на допомогу, говорячи, що цар його милість хотів ще проти міста затято боротися, в чому король Пруський не відмовив. Що король Данський також чинить препарациї на війну проти Москви. Що цезарева вагітна, тому всюди в країні цезарській по костелах «Te Deum laudamus ingratiarum actionem» співано. Що король англійський за онука свого, який з сина його старшого вродився, пошлюбив онуку свою, народжену від доньки його, королеви теперішньої Пруської, а онуку свою, також від сина народжену, пошлюбив за сина короля Пруського онука свого, від доньки своєї на-

¹ Eventum — 1) подія, пригода; 2) результат.

² Inquam — 1) говорю.

³ Seco — 1) зрізати, стригти, косити; 2) оперувати; 3) роздирати; 4) розрізати, розділяти; 5) розсікати; 6) розчлєняти; 7) залагоджувати, вирішувати

⁴ Molior — 1) рухати; 2) пробуджувати; 3) обробляти, орати; 4) метати, кидати; 5) управляти, правити; 6) потрясати, дивувати; 7) будувати, зводити; 8) намагатися, робити зусилля, боротися.

родженого. Гарне подружжя, власне стосовно закону християнського, отож, «яка віра, така й офіра».

Кінець того року¹, за який нехай буде вічна слава нескінченій доброти й милосердю Божому, що мене в ньому зберіг здорового і не вкоротив життя мого.

V, 448

ROK Panski 1724. Ktyry aby był favstior² fortunatunq³ nad insze przeszle. Suppikiuie⁴ pokornie do przedwieczne° Majestatu Boskie°

РІК ГОСПОДНІЙ 1724 АБИ БУВ СПРИЯТЛИВИЙ НА ЩАСТЯ НАД ІНШІ РОКИ МОЛЮ ПОКІРНО ПРЕДКОВІЧНИЙ МАЄСТАТ БОЖИЙ

12/1 January We Srzodę w Służbie Bożey wstąpił do mnie Didaskał tu-tejszy z pewnemi Kupcami znaczniejszemi, y powinszował mi nowego roku. De caterv⁵ nikogo nie było tego dnia, y siedziałem w gospodzie spokojnie.

12/1 січня в середу в службу Божу вступив до мене дидаскал тутешній з певними купцями значнішими і привітав мене з новим роком. З натовпів нікого не було того дня, і сидів в господі спокійно.

13/2. We czwartek nad wieczor byłem u xieży tutejszych Missionarzow y zabawilem się z niemi na krotkiey Konwersacji z pyłgodziny.

13/2. В четвер над вечір був у ксьондзів тутешніх, місіонерів, і розважився з ними на короткій співбесіді з півгодини.

14/3. W piątek nic zgoła non occurebat.

14/3. У п'ятницю взагалі нічого не відбувалосьь.

V, 449

15/4. W sobotę byłem o Kondyi u Pana Konsula Angielskie° z ktyrum zabawilem się na Konwersacji do zachodu Słońca.

15/4. В суботу був о четвертій у пана консула англійського, з яким розважився в розмовах до заходу сонця.

ОРИГІНАЛ:

16/5. W niedzielę w Wigilią⁶ Epiphanią Dni byłem na Służbie Bożey w Cerkwi Metropolitanskiey Kathedralney, ktyra się rano bardzo odprawiała, y zaraz po Służbie Bożey nie wychodząc poświęcano Wodę, a kiedym powrocił do gospody miałem u Siebie częstych gościy Popow y чернцьw tutejszych iednych po drugich przychodzących z Wodą święco-

¹ Орлик має на увазі завершення 1723 року, оскільки ці записи власне — за останні дні 1723, які в своєму рукописі він однак подає під роком 1724. А далі, як побачимо, Орлик ще раз розпочне 1724 рік, уже за новим стилем.

² Faustus, а, um — щасливий, сприятливий.

³ Fortunātūus, а, um — щасливий, успішний, вдалий; багатий, заможний.

⁴ Supplicium, і, n 1) уклінне прохання; 2) покірне прохання, клопотання; 3) молитва.

⁵ Caterva — 1) товпа; 2) загін, полчище; 3) трупа акторів; 4) хор; 5) стадо; 6) множество.

⁶ В оригіналі помилка — w Wigilią (1,449).

на, у континуїючих те wizyty аз до sameго полудня, dla czego пеняжки musiały depansować¹ się.

16/5. В неділю в дні вігільної епіфанії був на службі Божій у церкві Метрополітанській Кафедральній, яка дуже рано була відправлена, і відразу по службі Божій, не виходячи, посвячувало воду, а коли повернув до господи, мав у себе частих гостей — попів та ченців тутешніх, що одні за іншими приходили зі свяченою водою, в зв'язку з чим грошики мусили зникати.

КОПІЯ:

16/5. Jan. Miałem u siebie częstych gości popow i czercow tutejszych jednych po drugich przychodzących z wodą święconą, dla czego pieniążki musiały depansować się.

16 січня. Мав у себе чотирьох гостей — попів та ченців тутешніх, що одні за іншими приходили зі свяченою водою, в зв'язку з чим грошики мусили зникати.

ОРИГІНАЛ:

V, 452-453

28/17. w piątek rano doniosł mi Żyd tłumacz moy, że tey nocy przyjechał tu z Stambułu od Porty Kapiczy basza z fermanami Cesarskiemi, ktyre co w sobie sonant, ieszcze się nie rozgłosilo.

O zrzuceniu Wezyra Wielkie^o, y Janczar Agi tenże samy Żyd słyszał, o czym i od inszych wielu słyszałem, powiadaią także że i sam Cezarz jest in periculo² depozycji swej z Cesarskie^o stolca. Co daley będzie, czas nam revelabit. Ja zaś za powzięciem tych wiadomości powoli zacząłem przybierać się w drogę, zwłaszcza keidy JM Pan Poseł Angielski namienił mi trochę w liscie swoim przedtym pisanym o teyże samey Wojnie, y upewnił że mię mają do Stambułu sprowadzić, czekam tylko ta diosisime in dies na Cathegoryczną wiadomość. Ociec Protosngiel z Synayskiej gory, powryciwszy wczoraj z swoiey peticyi, nawiedział mi dzisiaj, y ziadł u mnie obiad, dispensowawszy sobie na usilną moią proźbę y dla S^o Antonie^o wielkie^o (ktyrego dzisiaj solenitatem celebruią) na ryby, alias iako wszyscy Grecy we szrody i i piątki chociażby było y święto wielkie w te dni nie iedzą ryby, tak y on lubo nie iest Grek ale natione Rusin ze Lwowa pewnieby nie iadł, gdybym go na to nie namowił.

28/17 в п'ятницю рано доніс мені жид, мій перекладач, що тієї ночі приїхав тут зі Стамбулу від Порти Капічи-баша з указами цезарськими, які що в собі ховають, ще не рознеслося. Про скинення великого візира і Янчар Аги той же самий жид чув, про що й від інших я багато чув, розповідають також, що й сам цезар під загрозою втрати цезарського стільця. Що далі буде, час нам відкриє. Я однак з отриманням тих відомостей поволі почав збиратися в дорогу, зокрема коли його милість пан посол англійський розповів мені трохи в листі своєму, перед тим написаному, про ту саме війну і запевнив, що мене мають до Стамбулу спровадити, чекаю тільки з дня на день

¹ De-ranso — 3) знищувати, видаляти.

² Periculum, і n — 1) спроба, дослід; 2) небезпека, ризик; 3) судовий процес.

на категоричну відомість. Отець протосингел з Синайської гори, повернувшись учора зі своєї петиції, навідав мене сьогодні і пообідав у мене, дозволивши собі на настійне моє прохання і на честь святого Антонія великого (якого сьогодні свято целєбрують) їсти рибу, в той час як усі греки в середині та п'ятниці, хоча б було й велике свято в ті дні, не їдять риби, так і він, хоча не є грек, але нацією русин зі Львова, — напевно не їв би, якби я його на те не намовив.

КОПІЯ (у даному випадку зразок украї недбалого переписування):

28. Jan. Zyd tłumacz myj... o zrzuceniu Wezyra W-go...¹ i że i sam Cezarz jest in **periculo**² depozycji swej.... Po powzięciu tych wiadomości powoli zacząłem ję przybierać w drogę, zwłaszcza keidy JMP. Poseł angielski wymienił mi w liście swoim o teźże wojnie i że me mają do Stambułu sprowadzić.

28 січня. Жид, мій перекладач,... чув про скинення великого візира.... і що сам цезар перебуває в ризикованій ситуації своїй... Після осмислення тих відомостей поволі почав збиратися в дорогу, зокрема коли ЇМ пан англійський посол згадав мені в своєму листі про ту ж війну і про те, що мене мають спровадити до Стамбулу.

Насамкінець пропонуємо уважно прочитати фрагмент, коли оригінал (V, 621) і копія (С. 155-156) майже дослівно співпадають:

1/21. W piątek w dzień narodzenia y Patrona me° naymilsze° Syna Hrehore°, dałem za zdrowie iego y za szczęśliwe powodzenie na Służbę Bożą, którą kazałem w Cerkwi S° Antonie° Wielkie° odprawić y sam iey na część y chwałę Bogu wysłuchałem za nie°. A po Służbie Bożej, kiedym był w gospodzie przyszedł do mnie Zakonnik Diakon z Wołynia z Monastera Poczaiowskie°, ktryy peregrinuie do Jeruzalem, nazywa się Borecki, był przed tym za Śpiewaka u Czarowny Katarzyny Siostry Czara Jmsci bywał w Kyowie y na Ukrainie **ex obedientia** z monastera swe° posyłany, w tym roku. Ten mi mirabilia powiadał, co się teraz w Ukrainie dzieje, oprócz te°, że Hetmana nie masz y nie będzie Połkownikow, y Starszyznę wszystką z Ukrainy na Moskwę zabrano, Pa Połubotka Pułkownika Czernichowskie° zagubiono, ktryy z supliką jeździł od całego Wojska do Czara JMsci prosząc o Hetmana Skarby wszystkie y inne dobra ruchome na Czara zabrano, tychże Połkownikow Ukraińskich. Moskwa w Ukrainie wszystko rządzi y całe ią sobie subiecit, owo Zgoła wszystko to teraz się dzieje, cokolwiek nieboszczyk Mazepa powiedział co się ma stać.

1/21. У п'ятницю в день народження і патрона мого наймилішого сина Григорія дав за його здоров'я і за щасливу долю на службу Божу, яку замовив у церкві святого Антонія Великого відправити і сам її на честь і хвалу Богу вислухав за нього. А після служби Божої, коли був у господі, прийшов до мене ченець диякон з Волині з Почаївського монастиря, який мандрує до Єрусалима, називається Борецький, був перед тим за стівка в царщи Катерини, сестри його милості царя, бував у Києві і на Україні **смирнено** зі свого монастира посланий в тому році. Той мені

¹ Тут і далі крапками позначені пропуски в копії, очевидно, палеографи не зрозуміли почерку Орлика.

² Periculum, і n — 1) спроба, дослід; 2) небезпека, ризик; 3) судовий процес.

мірабили¹ розповів, що зараз в Україні діються, oprіч того, що немає і не буде, полковників і всю старшину з України до Москви забрано, пана Полуботка, чернігівського полковника знищено, який із суплікою їздив від цілого війська до царя його милості, просячи про гетьмана, скарби всі та інші добра рухомі тих же українських полковників на царя забрано. Москва на Україні усім править і всю її собі підпорядкувала, оте загалом все те зараз діється, що небіжчик Мазепа прорікав...

На завершення зазначимо, що спостереження в цій розвідці оперті на аналізі та зіставленні кількох фрагментів оригіналу та копії. Це, можна сказати, своєрідна апробація, яка однак потверджує необхідність подальшого вивчення, на яке заслуговують обидва тексти-раритети, оригінал і копія в цілому взяті. Щоденникові записи, зроблені Орликом у 1724-му році, розгортаються на 432 сторінках рукопису, які відповідно склали 216 сторінок гарвардського факсиміле, оскільки в ході видання на одній сторінці формату А4 видавці помістили 2 рукописні сторінки Пилипа Орлика. Відповідно гарвардське видання оригіналу цілого діаріуша (Том V: роки 1720-1726; Том VI: роки 1727-1731) налічує загалом понад тисячу шістсот сторінок факсиміле, а відповідно власне Орликових — удвічі більше, близько трьох з половиною тисяч. Копія ж має — близько вісімсот сторінок формату А4.

Що ж стосується змістовного наповнення щоденникових сторінок, то в цій короткій статті за кадром залишилась інформація, з якої постає, що всупереч усім випробуванням долі український гетьман був у Салоніку видатною особистістю, з думкою якої рахувалися як дипломати, французькі та англійські консули, так і вище духовенство. Шанували знатного чужинця й салоніцькі греки, які були, як і гетьман, православного віросповідання. Однак був відкритий Орлик і на контакти з католицьким духовенством, цікавився причинами роз'єднання церков і тим, як може дійти до вільної сполуки православних і католиків. Жив сподіваннями налагодження контактів зі своїм Запорізьким військом, а тому зі спраглою увагою прислухався до тих відомостей, які долинали з України, які його приносили ченці, мандрівники чи купці. Як видно із наведених тут уривків, Орлик мав надію дістати дозвіл на виїзд до Стамбулу, де сподівався розширити свої контакти з представниками європейської дипломатії, з допомогою котрих світ мав зреагувати на поневолення України.

In the article the author enters in a scientific appeal the document of rarity — copy of diary (diarusha) of Philip Orlika (in 1724), author of the first Constitution (1710) of Ukraine.

Key words and word combination: hetman-exile, spirit of days, Ukraine as political subject.

Отримано: 18.02.2010 р.

¹ Mirabilia — розповідь про незвичні явища природи та особливі випадки з ознаками чуда, становили предмет зацікавлення в давні часи. Головна особливість — сенсаційність тих явищ.